

2017 | 1

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *CSÁKÓ JUDIT*
KANCELLÁRIA ÉS TÖRTÉNETÍRÁS
A 14. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON
- *KOVÁCS VIKTÓRIA*
LELESZ PATRÓNUSAI
- *KITANICS MÁTÉ–HANCZ ERIKA–TÓTH TAMÁS–
PAP NORBERT*
A TURBÉKI KEGYTEMPLOM
TÖRÖK ELŐZMÉNYE
- *RADA JÁNOS*
A KULTÚRHARC RETORIKÁJA
ÉS A PROTESTANTIZMUS
- *KÁRBIN ÁKOS*
AZ OSZTRÁK–MAGYAR BANK
ÉS A VALUTAREFORM ELŐZMÉNYEI
- *TURBUCZ DÁVID*
PIŁSUDSKI MEGÍTÉLÉSE MAGYARORSZÁGON
- *VÁMOS PÉTER*
MAGYAR GEOFIZIKUS EXPEDÍCIÓ KÍNÁBAN
1956–1962
- ÁDÁM MAGDA (1925–2017)

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

LIX. ÉVFOLYAM, 2017. 1. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Kitanics Máté–Hancz Erika–Tóth Tamás–Pap Norbert: A turbéki kegytemplom török előzményének kérdése	1
Kárbin Ákos: Az Osztrák–Magyar Bank és az 1892. évi valutareform előzményei	19
Vámos Péter: Baráti segítség és önerőre támaszkodás. Magyar geofizikus expedíció Kínában 1956–1962	47

MŰHELY

Csákó Judit: Kancellária és történetírás a 14. századi Magyarországon. Kutatástörténeti áttekintés	77
Kovács Viktória: Lelesz patrónusai	103
Rada János: A kultúrharc retorikája és a protestantizmus magyarországi röpiratokban	129
Turbucz Dávid: Pilsudski megítélése Magyarországon a két világháború között	145

MÉRLEG

Kondomínium: a kora újkori történelem és irodalom határvidékén (<i>Gőzsy Zoltán–Varga Szabolcs</i>)	163
--	-----

MEGEMLÉKEZÉS

Ádám Magda (1925–2017) (<i>Borhi László</i>)	173
--	-----

KOVÁCS VIKTÓRIA*

Lelesz patrónusai

Kollányi Ferenc *A magánkegyúri jog hazánkban a középkorban* című, 1906-ban megjelent akadémiai székfoglaló értekezésében a királyi kegyuraság három típusát különböztette meg: a királyi alapítású egyházakét; az alapítók, illetve utódaik által az uralkodónak átadott kegyuraságot; továbbá az olyan *patronatust*, ami az alapítótól vagy utódaiktól háramlott a királyra.¹

A 14. század második felében (újra) királyi kegyuraság alatt álló leleszi Szent Kereszt-egyház a 14–16. századi (1389–1513) forrásokban az esztergomi érsek joghatósága alatt lévő intézmények között szerepel.²

A 14. század végét megelőző időszakot illetően a leleszi egyház kegyuraságára és az esztergomi érsek joghatóságára nézve a kutatás a források kevés és szórványos volta miatt jóval bizonytalanabb lábakon áll, és – különösen a prépostság Anjoukori kegyuraságának kérdésében – elegendő adat híján feltételezésekbe bocsátkozik. Az ismert adatokból a következő kép rajzolódik ki: a kezdeti időkben, a 12. század végi alapítást³ követően királyi kegyuraság alatt álló leleszi premontrei monostor rövidebb-hosszabb, de mindenképpen átmeneti magánkegyúri periódusok

* A szerző az MTA BTK Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP2015-4/2015) tagja. Az ezekhez az eredményekhez vezető kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő NTP-NFTÖ-16 számú, a Nemzet Fiatal Tehetségeiért Ösztöndíja keretében anyagi támogatásban részesült.

1 Kollányi Ferenc: A magánkegyúri jog hazánkban a középkorban. MTA, Bp., 1906. 96. A háramlás törtenhetett magszakadás esetén; ha a kegyurat fej- és jószágvesztésre ítélték; ha a kegyuraságára bízott egyházat megkárosította; vagy ha az egyház kegyúr nélkül maradt (*propter patronorum defectum*). Uo. 111.

2 1389, 1397, 1400, 1454, 1464, 1513: Kiss Gergely: Királyi egyházak a középkori Magyarországon. Pécsi Tudományért Kulturális Egyesület, Pécs, 2013. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.) 179. Az esztergomi érsek leleszi joghatóságára ld. még 1449: Stiftsarchiv Geras, Urkunden (1188–1992) 1449. ápr. 18. http://monasterium.net/mom/AT-Sti-AGe/Urkunden/1449_IV_18/charter (utolsó letöltés: 2017. jan. 3.); 1522: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (= DF) 258 561. Az itt, illetve később idézett 15–16. századi adatok jelentős részét C. Tóth Norbert és Péterfi Bence bocsátotta a rendelkezésemre.

3 Az alapítás kérdését később részletesebben érintem.

(1252–1274 előtt;⁴ ?–1290–?;⁵ 1329–1362–?)⁶ után valamikor 1389 előtt újra a király patronátusa alá került.⁷

A következőkben több, eddig ismeretlen Árpád-kori, továbbá a kutatás által még nem hasznosított Károly-kori, valamint a meglepetéseket még jócskán tartogató Lajos-kori anyagból előkerült forrásra alapozva a leleszi prépostság kegyuraságának „újabb” története olvasható.

A prépostság kegyurai az Árpád-korban

Mindenekelőtt szükséges röviden érinteni a prépostság alapításának és javakkal való ellátásának kérdését. A jogi értelemben vett *verus patronatus*, a „valódi kegyuraság” fogalma ugyanis e két tényező körül kristályosodott ki a 13. századra: azt a személyt, illetőleg örökösait illette meg, aki az illető egyházat alapította és megadományozta.⁸

A leleszi prépostság 1214. évi ügynevezett „alapítólevele” a Bunyitay Vince által Becsegergely nembelinek tartott⁹ Boleszló váci püspök (1193–1212)¹⁰ alkalmasint két, a monostor javára tett végrendeletéről is tudósít. Az oklevél információi szerint a püspök első testamentuma, amit annak idején III. Béla erősített meg, Imre király idejében elveszett, míg a második végrendelet voltaképpen maga a – kutatás által általában hamisítványnak minősített¹¹ – alapítólevél, amelyben a püspök örökségét II. András neve alatt foglalták írásba.¹² Ha hitelt adunk annak, amit

4 Kiss G.: i. m. (2. jz.) 70.; *Oszvald Ferenc*: Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez. Művészettörténeti Értesítő 6. (1947) 246.

5 Kiss G.: i. m. (2. jz.) 70.

6 *Körmendi Tamás*: A premontrei rend megtelepedése az Árpád-kori Magyarországon: a rend korai hazai története a kezdetektől az 1235-i Catalogus Ninivensisig. II. Turul 75. (2002) 52.: 18. jz.

7 Uo. 46.; Kiss G.: i. m. (2. jz.) 70–71.

8 Vö. *Kollányi F.*: i. m. (1. jz.) 75.: 7. jz.

9 Bunyitay Vince Boleszló, illetve testvére, Elvin váradi püspök birtokainak fekvésére alapozza következtetését. *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. I–III. Nagyvárad, 1883–1884. I. 81. Borovszky Samu Elvin váradi püspököt – valószínűleg Bunyitay nyomán – ugyancsak Becsegergely nembelinek mondja. Magyarország vármegyéi és városai. Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk. Borovszky Samu. Országos Monografia Társaság, Bp., 1901. 600.

10 *Zsoldos Attila*: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. História-MTA TTI, Bp., 2011. 96.

11 Az oklevelet hamisítványnak minősítette (a teljesség igénye nélkül) Erdélyi László, Hóman Bálint, Szentpétery Imre és Richard Marsina is. A korábbi véleményekkel szemben Érszegi Géza az alapítólevél hitelessége mellett érvelt. *Erdélyi László*: Az első állami egyenes adó elmélete. Szent Bonaventura Ny., Kolozsvár, 1912. 11–13., 21., 27–28.; *Hóman Bálint*: Adó vagy földbér? Századok 47. (1913) 190.; *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II. Ed. Szentpétery Imre–Borsa Iván. Akadémiai, Bp., 1923–1987. (= RA) 295. sz.; Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I–II. Ad endum praeparavit Richard Marsina. Academiae, Bratislavae, 1971–1987. (= CDES) I. 144.; Érszegi Géza: A leleszi monostor alapítóleveléről (1214). Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv 16. (2003) 13–19.*

12 CDES I. 144–150. (kritikai kiadás).

az 1214. évi oklevél az első végrendelet eltűnéséről leírt, úgy az iratot az Imre király és testvére, András herceg közötti trónharcok viharai sodorhatták el. III. Ince pápa értesülései szerint 1199. március 10-én Imre fegyveres kíséretével a király ellen konspiráló¹³ váci püspök székesegyházába vonult. Miután a püspököt lerángatták az oltár lépcsőjéről, majd kivonszolták a saját templomából, feltörték a sekrestyét, és a templom kincstárából többek közt a püspök vagyonát (*patrimonium*) is magukkal vitték, amit Boleszló egy általa újonnan alapított szerzetesháznak¹⁴ (*domui cuidam religiosae*) szánt.¹⁵ Ezt az intézményt Érszegi Géza a „leleszi monostor magjával” azonosította.¹⁶ A leleszi alapítást egyébként a prépostság úgyszólván vezetett alapítólevele érdekes módon nem köti *expressis verbis* a váci püspök személyéhez, abban mindössze annyi szerepel, hogy a főpap örökölt, adományul kapott és vásárolt birtokait a leleszi premontreiekre, magát a monostort pedig – rokonsága kizárásával – királyi egyház gyanánt (*uti regalem ecclesiam*) keresztfiára, a későbbi IV. Béla királyra hagyta.¹⁷ Boleszlót elsőként egy 1252. évi királyi oklevél jelöli meg a monostor alapítójaként (*fundator*).¹⁸

A prépostság kegyura tehát Béla király lett,¹⁹ aki 1252-ben Miklós bán fiát, András *comest* és utódait tette a monostor patrónusaivá,²⁰ akik feltehetően a Gutkeled nem sárvármonostori ágához tartoztak.²¹ Arra, hogy a sárvármonostoriak pontosan mikor és miért szűntek meg a prépostság patrónusainak lenni, nincs adat. Az azonban, hogy IV. László 1274-ben a saját egyházaként (*ecclesie nostre sancte crucis de Lelez*) emlegette a monostort, legalábbis arra utal, hogy a kegyuraság legkésőbb IV. László uralkodásának első felében ismét királyi kézbe került.²²

1290. április 29-én IV. László a leleszi monostor kegyuraságát a Balogsemjén nembeli Ubul fia Mihály *comes* fiainak, István és Pál mestereknek adományozta.²³ Ugyanaznap kelt másik oklevelével felszólította az egyház prépostját, konventjét,

13 1199: Árpádkori új okmánytár. I–XII. Szerk. Wenzel Gusztáv. MTA, Pest–Bp., 1860–1874. (= ÁÜO) VI. 200.

14 Érszegi Géza fordítása. *Érszegi G.*: i. m. (11. jz.) 17.

15 1199: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Typ. Univ., Budae, 1829–1844. (= CD) II. 359.

16 *Érszegi G.*: i. m. (11. jz.) 17.

17 Vö. CDES I. 145.

18 CD IV/2. 140–141. (RA 980. sz.).

19 1252: ius Patronatus monasterii S. Crucis de Lelesz, quod quidem ius in ipso monasterio nobis cesserat venerabilis pater Bogyizlaus, quondam Episcopus Vaciensis – CD IV/2. 140. Vö. 1214: CDES I. 144–150. Az oklevél szövege alapján Boleszló egyértelműen Bélát, és nem András tette meg a monostor kegyurának. Vö. *Körmendi T.*: i. m. (6. jz.) 46.; *Kiss G.*: i. m. (2. jz.) 70.

20 CD IV/2. 140.

21 *Karácsonyi János*: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. MTA, Bp., 1900–1901. II. 59.; *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. In: Arcanum DVD Könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret. Arcanum, Bp., [2004.] Gütkeled nem 5. Sárvármonostori ág 1. tábla: elágazás.

22 1274: Vysady miest a mestčiek na Slovensku (1238–1350). I. Ed. Ľubomír Juck. Veda, Bratislava, 1984. 61. (RA 2480. sz.). Vö. *Oszvald F.*: i. m. (4. jz.) 246.

23 CD V/3. 487. (RA 3553. sz.). Vö. *Engel P.*: i. m. (21. jz.) Balogsemjén nem 1. Kállai 1. tábla: semjéni ág.

jobbágyait és népeit, hogy az új patrónusoknak minden szokásos jogot, szolgálatot és mindent, ami őket illet, biztosítsanak.²⁴ A király május 27-én újabb parancsot intézett Lelesz népeihez: elrendelte a monostorhoz tartozó népek *mansiói* után szedett, Mihály *comes* fiainak, István és Pál mestereknek átengedett egy fertős *collecta* mielőbbi megfizetését.²⁵ A két említett, április végén kelt királyi oklevél kiter arra is, hogy a prépostság patrónusai addig IV. László adományára révén Simon fiai, Baksa, Tamás, Dénes, Detre, György és Simon²⁶ voltak, de őket, továbbá Tamás fiait, Lackot (Lászlót) és Dancsot²⁷ a kegyuraságtól a király „nyilvánvaló és közismert kihágásaik miatt” (*propter manifestos et notorios excessus*) megfosztotta.²⁸

Lelesz kegyuraságának Árpád-kori, 13. századi története már az eddig ismert adatok tükrében is jócskán bővelkedett a fordulatokban, amit jól mutat, hogy az 1252 és 1290 között eltelt nem egészen négy évtizedben IV. Béla király, a sárvármonostori Gutkeledek, illetve IV. László király után a Baksa rokonság és a Balogsemjén nembeliek is a monostor patrónusainak szerepében tűntek fel.²⁹ Az Árpád-kori patronátus története Szécsi Miklós országbíró 1355. október 21-én kiadott ítéletlevelé³⁰ segítségével egészíthető ki, illetve pontosítható. Az országbíró a monostor kegyuraságáért Sztritei László fia Tamás³¹ és Eszenyi Tamás fia János³² felpereseknek az uralkodó, I. Lajos király és rajta keresztül a leleszi prépost mint alperes(ek) ellen 1354-ben, Zólyomban indított perét írja le,³³ melynek során több oklevél bemutatására is sor került.

Az 1355. évi ítéletlevél szövegében tartalmi átírás vagy említés formájában megőrzött oklevelek közül hét használható fel a kegyuraság Árpád-kori történetének kiegészítésére (vö. *1. táblázat*): hat IV. László király ez idáig ismeretlen oklevele (1, 3, 4, 5, 6, 7),³⁴ és egy, a leleszi konvent által kibocsátott diploma (2). Mivel a királyi oklevelek közül ötről (3, 4, 5, 6, 7) az országbírói ítéletlevelével világosan

24 ÁÚO IX. 558–559. (RA 3554. sz.).

25 ÁÚO IX. 549. (RA 3558. sz.).

26 Vö. *Engel P.*: i. m. (21. jz.) Baksa rokonsága 1. tábla.

27 Vö. uo. Baksa rokonsága 7. tábla: Sztritei, Csapi (polyánkai).

28 ÁÚO IX. 558–559. (RA 3554. sz.).

29 1252: CD IV/2. 140–141. (RA 980. sz.). Vö. *Balics Lajos*: A római katolikus egyház története Magyarországon. I–II. Szent István-társulat, Bp., 1885–1890. II. 269.; *Oszvald F.*: i. m. (4. jz.) 245–246.; *Körmendi T.*: i. m. (6. jz.) 46.; *Kiss G.*: i. m. (2. jz.) 70.; 1290. ápr. 29.: CD V/3. 487. (RA 3553. sz.); (1290.) ápr. 29.: ÁÚO IX. 558–559. (RA 3554. sz.); 1290. máj. 27.: ÁÚO IX. 549. (RA 3558. sz.). Vö. *Balics L.*: i. m. II. 269.; *Oszvald F.*: i. m. (4. jz.) 246.; *Kiss G.*: i. m. (2. jz.) 70–71., ill. 314. jz.

30 DF 233 687. Kiadását ld. a függelékben.

31 Vö. *Engel P.*: i. m. (21. jz.) Baksa rokonsága 7. tábla: Sztritei, Csapi (polyánkai).

32 Vö. uo. Baksa rokonsága 8. tábla: Csapi (Eszenyi).

33 A jogvita során a pereskedő felek által bemutatott, az ítéletlevelben tartalmilag átírt – szám szerint tizenhárom – oklevél közül mindössze egynek az eredeti példánya maradt ránk (1342: DF 233 628.). További egy esetben rendelkezünk az eredeti oklevélről készült fényképpel (1348: MNL OL, Diplomatikai Levéltár [= DL] 104 915.), a többi oklevél – tudomásom szerint – kizárólag ebből az ítéletlevelből ismert.

34 Az országbírói ítéletlevelben szereplő oklevelekre a továbbiakban az *1. táblázat* sorszámaival hivatkozom.

kimondja, hogy év nélküli (*annos tamen emanationis sue in se non habentes*), a maradék egyről (1) pedig valószínűsíthető ugyanez,³⁵ meglehetősen bizonytalan eredményeket ígérő vállalkozás mind az oklevelek relatív kronológiájának a megállapítása, mind elhelyezésük a korábban említett, IV. László uralma alatt kiadott, évi és napi kelettel is rendelkező oklevelek sorában. A hét oklevél közül mindössze egy ad abszolút támpontot a kronológiához: a leleszi konvent 1283. évi kiadványa (2) – célszerű tehát ebből kiindulni. Az oklevél szerint a lelesziek Simon fiát, Tamás *comest* IV. László parancsára egyházuk patrónusává fogadták. Aligha véletlen, hogy az 1283. évi oklevél Simon hat fia közül kizárólag Tamást említi: arról lehet szó, hogy a kegyuraságot eredetileg Tamás kapta az uralkodótól – méghozzá 1283 táján, a konvent oklevele ugyanis bizvást tekinthető az egyházra szóló királyi adomány (1) *terminus ante quemjének*.

Feltételezve, hogy a prépostság kegyuraságának Tamás birtokába jutása nem volt független saját maga és rokonsága szűkebb-tágabb környékbeli birtokszerzéseitől, nem elhanyagolható ezek rövid áttekintése.³⁶ Tamás a királyi agarászok ispánjaként testvéreivel, Baksával, Dénessel, Detrével, Györggyel és Simonnal még 1271-ben kapta meg a feketehalmi várnál tett szolgálataiért V. István királytól a zempléni várhoz tartozó, lakatlan Kengyelteleke (*Kengeltelequi*) földet.³⁷ Miután 1280-ban IV. László Tamásnak adományozta a királyi erdővók földjét, a Patakhhoz tartozó Radványt,³⁸ a testvérek egy sor felső-Tisza-vidéki birtokot szereztek csere, de főleg vétel útján: 1280-ban a bodroghközi, Zemplén megyei Kövesdet és Semjént, illetve a szabolcsi Halászt,³⁹ 1281-ben az Ung megyei Sztritét,⁴⁰ 1282-ben Karcsát⁴¹ és szintén 1282-ben Eszenyt (előbbi Zemplén, utóbbi Szabolcs megye).⁴² Ez a meglehetősen rövid idő alatt kialakított szabolcsi–ungi–zempléni birtokháló adhatott alapot az összetartó⁴³ testvérek igényére egyfajta saját, „családi” egyházra a környéken, míg végül a család a közeli Leleszben találhatta meg a számítását, amit tehát 1283 körül (2) kaphatott meg

35 Habár az 1355. október 21-i ítéletlevél egyaránt tartalmi átírását adja a IV. László privilégiumát 1312-ben, majd az átíró oklevelet 1323-ban átíró és megerősítő I. Károly-okleveleknek, egyik sem említi IV. László adományozásának időpontját.

36 A Baksák birtokszerzéseire vonatkozó adatokat idézi *Karácsonyi J.*: i. m. (21. jz.) I. 163–165.

37 ÁÚO VIII. 342. (RA 2128. sz.).

38 CD V/3. 17.

39 CD V/3. 52–53. Vö. 1283: ÁÚO XII. 383.; *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö. A zichi és vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. I–XII.* Szerk. Nagy Imre et al. Magyar Történelmi Társulat, Pest–Bp., 1871–1931. (= Zichy) I. 64.

40 DL 57 214.

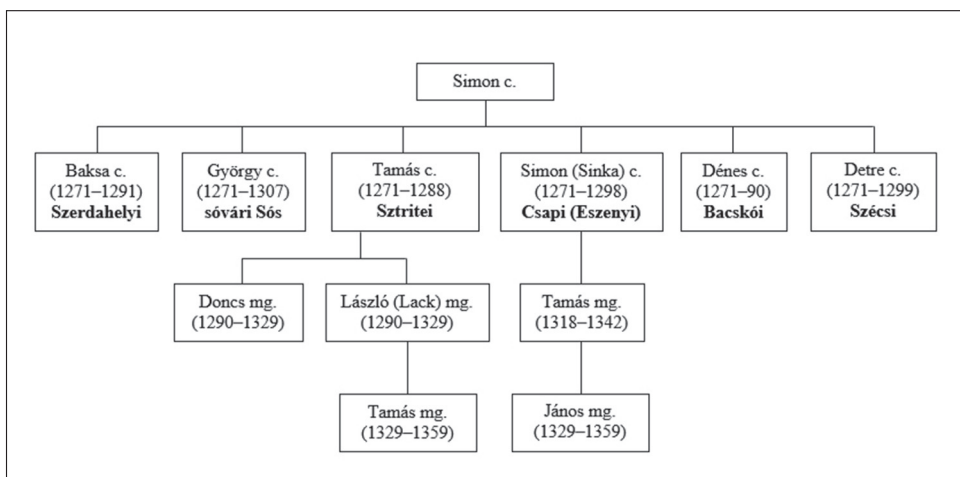
41 CD V/3. 132.

42 CD V/3. 321. = CD V/3. 510. (RA 3157. sz.). Vö. *Németh Péter*: A középkori Szabolcs megye települései. *Ethnica, Nyíregyháza, 1997.* 72.

43 A Baksák tudomásunk szerint egészen 1329-ig nem osztottak meg birtokaikon. Vö. Anjoukori okmánytár. *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII.* Szerk. Nagy Imre–Tasnádi Nagy Gyula. MTA, Bp., 1878–1920. II. 452–455. (Anjou-kori oklevéltár. I–XV., XVII., XIX–XXXI., XXXIII–XXXIV., XXXVIII. Szerk. Almási Tibor–Blazovich László–Géczi Lajos–B. Halász Éva–Kőfalvi Tamás–Kristó Gyula–Makk Ferenc–Piti Ferenc–Sebők Ferenc–Teiszler Éva–Tóth Ildikó. Bp.–Szeged, 1990–2015. [= Anjou-oklt.] XIII. 679. sz.).

Tamás IV. Lászlótól (1). Simon fia Tamásnak a korábban említett Radványon⁴⁴ kívül az Ung megyei Rát (*Rath*) megszerzésében is szerepe volt. Rát földet és falut 1284-ben Baksa, Tamás, György és testvéreik az 1282 őszen a kunok ellen vívott hód-tavi csatában⁴⁵ teljesített szolgálataikért kérték és kapták meg a királytól.⁴⁶ Könnyen lehet, hogy Tamás szintén a Hód-tónál szerzett érdemeire hivatkozva jutott Leleszhez.

Tamásnál maradva, és visszatérve az ítéletlevél tartalmilag átírt, dátum nélküli, királyi oklevelei relatív kronológiájának felállításához, a következő lépésben célszerű elkülöníteni a csak Tamást említőket (1, 3) azoktól, amelyekben a többi testvér is feltűnik (4, 5, 6, 7). Előbbiekből kettő van. Az egyik egy privilégium, a király futólag már többször érintett, a monostor kegyuraságára, haszonvételeire és tartozékaira szóló adománylevele (1), amelynek kiadása biztosan megelőzte az 1283. évi oklevélét. A másik diplomával IV. László bizonyos Martonos fia Benedek *comestól*⁴⁷ vette vissza az egyházat arra hivatkozva, hogy annak kegyuraságát Tamásnak korábbi oklevelével adta (3). Utóbbi oklevél kiadására tehát mindenképp a Tamásnak tett adományt követően került sor.

1. ábra. A Baksa rokonság leszármazási táblája (részlet)

(Az adatok forrása: Engel P.: Középkori magyar genealógia i. m. [21. jz.]

44 1280: CD V/3. 17.

45 A csata időpontjának részletes meghatározását ld. *Zsoldos Attila: Téténytől a Hód-tóig.* (Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázlatja). *Történelmi Szemle* 39. (1997) 69–80., 86–97.

46 DL 57 217. (némileg hiányosan: CD V/3. 249–251.) (RA 3332. sz.).

47 Martonos fia Benedek *comes* esetleg azonos lehet az egi káptalan év nélküli, IV. László királynak címzett jelentésében feltűnő királyi emberrel. *Zichy I. 71. Vö. Engel P.: i. m. (21. jz.)* Agárdi-rokonság 1. tábla: Agárdi.

A monostor kegyuraságának története nagyobb hiátusok nélkül szöhető tovább, ha az 1355. évi ítéletlevélben tartalmilag átírt királyi oklevelek közül azokra koncentrálunk, amelyek a patronátus Simon fiaitól való elvételét és a nekik történő *viszsaadását* (*reddidisset et restituisset*) említik. Két ilyen van: egy *memorialis* (4), valamint egy, bizonyos Bánk ifjúnak címzett oklevél, ami az előbbi tény fényében arra utasítja őt, hogy a monostor kegyuraságából vonja ki magát (5). Kézenfekvő lenne ezt az elvételt az ismert, 1290. áprilisi elvételnek megfeleltetni, Lelesz visszaadását pedig a végnapjait élő, rohamosan olvadó társadalmi bázissal bíró uralkodó kétségbeesett kísérletének betudni, hogy a Felső-Tisza-vidéken ellene lázadók táborából a környék nemeseinek egy részét – tudniillik a Baksákat⁴⁸ – lemorzsolja, de erősebb érvek szólnak az elképzelés ellen, mint mellette. Noha Bánk *iuvénis*ről – akit eszerint kegyúrként a Balogsemjének 1290. tavaszi, rövid leleszi „közjátéka” utánra, de a Baksák visszatérése elé kellene „beszorítanunk” (vö. 5) – a nevén kívül nincs információnk, már eleve az sem valószínű, hogy IV. László egyre fogyatkozó hívei kisebbitése árán próbált volna újabb támogatókat szerezni. Márpedig az 1290. április–májusban Lelesz kegyuraiként feltűnő Balogsemjén nembeli István és Pál, akiket a király június 18-án apjukkal, Mihállyal együtt ugoicsai ispánokká tett,⁴⁹ a sors, a kunok, vagy talán inkább a Borsák szeszélye folytán végül mindhalálig, az uralkodó váratlan, július eleji meggyilkolásáig kitartottak mellette.⁵⁰ Ugyancsak feltűnő, hogy IV. László szóban forgó két oklevele (4, 5) a kegyuraságot kizárólag Simon fiaihoz köti, Tamás fiai közül sem Lászlót, sem Dancsot nem említi – feltehetően azért, mert az oklevelek kiadásakor ők még nem éltek. Ilyenfórmán azonban a két oklevél semmiképpen nem kelhetett 1290 áprilisa után, mivel László (Lack) és Dancs is szerepel az uralkodó 1290. április 29-i parancslevelében.⁵¹

A Baksák tehát hihetőleg nem egyszer, *nem először* veszítették el a leleszi egyházat 1290 tavaszán, amit IV. Lászlótól – 1290 nyarán – már nem is kaptak vissza. Úgy tűnik, korábban egyszer már visszaszerezték „monostorukat”, ami feltehetően 1288 körül történhetett. 1288 februárjában legalábbis Simon fiai, Tamás és Baksa visszakapták a királytól örökölt és szerzett birtokaikat,⁵² és megengedhetőnek tűnik ide kötni a prépostság visszaszerzését is (4, 5). Ekkor kelhetek a leleszi prépostnak, a monostor konventjének, jobbágyainak és népeinek címzett, Tamás *comes* és Simon többi fia – mint kegyurak – iránti engedelmességre felszólító, szintén az 1355. évi ítéletlevél tartalmi átírásából ismert királyi parancsok is (6, 7).

Más kérdés, mi indíthatta a királyt a Baksák birtokainak és „egyházának” elvételére.⁵³ Minden bizonnyal hűtlenség. Habár adatok híján nehéz közelebbit mon-

48 Erről ld. később.

49 Vö. *Zsoldos A.*: Archontológia i. m. (10. jz.) 215.

50 *Karácsonyi J.*: i. m. (21. jz.) I. 182. A Balogsemjének 13. század végi politikai szerepvállalására újabban ld. *Zsoldos Attila*: IV. László és a Kállaiak ősei. A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 42. (2000).

51 ÁÜO IX. 558–559. (RA 3554. sz.).

52 Zichy I. 64–65. (RA 3471. sz.).

53 A bekezdésben László utolsó éveie eseménytörténetének vázát Szűcs Jenő interpretációja alapján adom. *Szűcs Jenő*: Az utolsó Árpádok. Osiris, Bp., 2002. 441–445.

dani, elképzelhető egy helyi lázadás a király, illetve támogatói ellen; de gondolhatunk arra is, hogy Simon fiai – György kivételével – csatlakoztak az uralkodóval szemben a Kőszegiek segítségére siető Borsa Kopasz seregéhez. Alkalmassint az 1287. márciusi, Zsitvánál vívott csatából is kivették a részüket, és IV. László e húzásait „honorálhatta” javaik elvételével. Baksa Simon fiainak a király által a pártjára visszatérőknek meghirdetett, 1287. májusi vagy novemberi amnesztia révén sikerülhetett visszaszerezniük birtokaikat – és vélhetően a leleszi monostort is. Az ügy elsimításában testvérüknek, a „különutas”, királyhú, az országot a lengyel–magyar határvidék felől fenyegető tatár támadástól 1287–1288 fordulóján sikerrel megvédő Györgynek is szerepe lehetett. A testvérek, úgy tűnik, csak színleg tértek vissza az uralkodó hűségére, akitől hamarosan György is elfordult. Az 1289. december 7-én, majd 25-én kiadott, a tiszántúli megyék nemeseit is a Balogsemjén nembeli Ubul fia Mihály és fiai seregébe szólító királyi parancsok „aktív ignorálása” eredményezhette azokat a „közismert kihágásokat”, amelyekre hivatkozva 1290 áprilisának vége előtt IV. László elvette a Baksáktól Lelesz kegyuraságát, hogy azt éppen Mihály fia Istvánnak és Pálnak juttassa.

1. táblázat.

Az 1355. évi ítéletlevélben (DF 233 687.) tartalmilag átirat vagy említett Árpád-kori oklevelek feltételezett relatív kronológiája⁵⁴

	Keltezés	Az oklevél valószínű kelte	Regesza
1.	–	1283 k.	[IV.] László király a leleszi monostor kegyuraságát minden hasznóvételével és tartozékával Tamás <i>comes</i> nek adományozza. ⁵⁵
2.	1283		A leleszi konvent oklevele szerint a konvent és a monostor népei biztosítják [IV.] László királyt, hogy parancsának megfelelően Tamás <i>comest</i> , Simon fiát a monostor kegyurának és különös védelmezőjüknek elfogadták.
3.	–	1283 k.	[IV.] László Martonos fia: Benedek <i>comes</i> nek címzett oklevelével kinyilvánítja, hogy bár a leleszi monostor kegyuraságát másik oklevelével Benedek <i>comes</i> re ruházta annak kérésére, de mivel a kegyuraságot Simon fia: Tamás <i>comes</i> nek korábbi oklevelével adta, ezért az teljesen őt [ti. Tamás <i>comest</i> – K. V.] illeti, ezért a király megparancsolja Benedek <i>comes</i> nek, hogy oklevelének kézhezvételét követően késedelem nélkül, teljesen adja vissza Tamásnak a tőle esetleg kegyuraság címén elvett dolgokat.
4.	–	1288	[IV.] László király memorialis oklevele szerint bár Tamás és Baksa <i>comes</i> ektől és <i>fratereiktől</i> : Simon fiaitól elvette a leleszi monostor kegyuraságát, Simon fiainak szolgálataiért azt mégis visszaadja nekik.

54 Az oklevelek a táblázatban viselt számuk alapján könnyen megtalálhatók az ítéletlevél szövegkiadásában (ld. Melléklet).

55 Említi I. Károly 1312. évi privilégiuma. Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. I–II. Ed. Vincent Sedláč. Academia, Bratislavae, 1980–1987. (= RDES) I. 452. (tartalmi átirás alapján) (Anjou-oklt. III. 417. sz.).

	Keltezés	Az oklevél valószínű kelte	Regesza
5.	–	1288	[IV.] László király Bánk ifjúnak címzett oklevelével – mivel a leleszi monostor kegyuraságát Baksa és Tamás <i>comes</i> eknek és <i>fratereik</i> nek: Simon fiainak visszaadta – megparancsolja Bánknak, hogy a leleszi kegyuraságot Simon fiainak adja vissza, és magát attól teljesen tartsa távol.
6.	–	1288	[IV.] László király oklevele szerint megparancsolja a leleszi monostor prépostjának, konventjének, jobbágynak és népeinek, hogy Tamás <i>comes</i> nek és Simon más fiainak mint kegyuruknak minden szokott jogot, szolgálatot és amivel tartoznak, teljesen adjanak meg.
7.	–	1288	[IV.] László király a megelőzővel (6.) valószínűleg hasonló tartalmú oklevele ⁵⁶

2. táblázat. Lelesz patrónusai az Árpád-korban

1214–1252	IV. Béla
1252–?	Gutkeled nem sárvármonostori ág (?): Miklós bán fia András <i>comes</i>
1274	király
1283 k.–	Baksa rokonság: Simon fia Tamás
1283 k.	Martonos fia Benedek <i>comes</i>
1288 k.	Bánk <i>iuvēnis</i>
1288 k.–	Baksa rokonság: Simon fia Baksa, Tamás, Dénes, Detre, György és Simon; Tamás fia Lack/László és Dancs
1290. április 29.–	Balogsemjén nem: Ubul fia Mihály fia István és Pál
1298–1303 k.	Baksa rokonság

A monostor patrónusai a 14. században

István és Pál kegyurasága rövid és átmeneti epizódnak bizonyult a monostor történetében. A Balogsemjének befolyása IV. László halálával semmivé lett. Mihály fia Istvánt elfogták, Pál külföldre menekült, birtokaikat is elvesztették,⁵⁷ így aligha meglepő, hogy a következő alkalommal ismét a Baksákkal kapcsolatban hallunk a leleszi kegyuraságról. 1298–1303 között Bicskei Gergely választott esztergomi érsektől kérték IV. László erre vonatkozó adományának megerősítését.⁵⁸ A 14. század első harmadában a Baksák kegyurasága folyamatosan adatol-

56 Az ítélettelével összevonja IV. László két oklevelének tartalmi átírását (*in tenoribus vero aliarum duarum litterarum sepiusnominati domini Ladislai regis inter cetera adinveniebatur*), amit azok tartalmának nagymértékű hasonlósága, esetleg azonossága magyarázhat.

57 Karácsonyi J.: i. m. (21. jz.) I. 182. Vö. Zsoldos A.: A Kállaiak ősei i. m. (50. jz.) 185–190.

58 *priuilegium Domini Gregorii, Strigoniensis Ecclesiae electi, ac Administratoris, super consensus sui praebitione donationis Patronatus S. Crucis de Lelez, per Ladislaum regem Georgio, filio Simonis et fratribus suis collati* – CD IX/2. 299. Vö. Karácsonyi J.: i. m. (21. jz.) I. 161. Az irat

ható. 1312-ben Eszenyi Tamás fiai, László és Dancs elérték I. Károly királynál, hogy a Patak királyi várost kifosztó Amádé-fiak zsákmányának visszaszerzéséért és más szolgálataikért nekik adja Lelesz kegyuraságát, megerősítve számukra IV. László apjuk, Tamás *comes* részére szóló adományát.⁵⁹ I. Károly átíró oklevelét 1323-ban új pecsétje alatt is átírta és megerősítette.⁶⁰ László és Dancs a köztes időben több alkalommal képviselte a monostor érdekeit. 1317-ben kijárták a királynál az egyház hatalmaskodva elfoglalt Bihar megyei Megyer és Micske, valamint Zaránd megyei Pénteklaka birtokainak visszaadását, ugyanakkor kegyúri pozíciójuk megerősítését is,⁶¹ 1320-ban pedig a prépostság Druget Fülöp által Salamon faluba elmozdított hetivásárának Leleszre történő visszahelyezését sikerült elérniük.⁶² A leleszi prépostság feletti kegyuraság Simon leszármazottainak 1329. évi, az egri káptalan által írásba foglalt birtokosztályában is feltűnt. Ezzel kapcsolatban úgy egyeztek meg, hogy a patronátussal a monostor minden falujában – Egyházaskapost kivéve, ahol a kegyúri jogok teljességét Tamás fiai, Doncs és László élvezhették – közösen rendelkeznek.⁶³ Mivel I. Lajos király 1348. december 13-i oklevele a premontrei prépostságot már királyi kegyurasága alatt állónak mondja,⁶⁴ a Baksák valamikor a két időpont (1329–1348) között veszíthették el a monostort. 1355. évi, az 1354–1355. évi per ítéletét meg-

keltezése Bicskei Gergely (választott) érseki méltóságának idején alapul. Vö. *Zsoldos A.*: Archontológia i. m. (10. jz.) 82.

59 RDES I. 452. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. III. 417. sz.).

60 DF 233 687. (Anjou-oklt. VII. 695. sz.; RDES II. 486.). Az ítéletlevél az 1323. évi átíró oklevél tartalmi átírásakor a király 1312. évi privilégiumát – nyilván tévedésből – a középső (*predictis litteris suis privilegialibus sub mediocri suo sigillo consignatis*), az 1323. évi átírást pedig az új királyi (eszerint tehát a harmadik – K. V.) pecsét alatt kiadottnak mondja (*idemque privilegium [...] appensionis [!] sui sigilli novi et autentici valido patrocínio perpetuo valere confirmasset*). A felperesek által bemutatandó oklevelek felsorolásánál ugyanakkor a szöveg az 1312. évi privilégiumot – helyesen – I. Károly korábbi (*sub priori et antiquiori sigillo ipsius domini Karoli regis*), az 1323. évi átíró oklevelet pedig a középső, a Havasalföldön elveszett (vagyis a második – K. V.) pecsétjével megerősítettnek írja le (*sub mediocri sigillo iamdicti domini Karoli regis in partibus transalpinis casu deperdito*). Vö. *Gárdonyi Albert*: I. Károly király nagypecsétjei. Turul 25. (1907) 56.

61 RDES II. 137. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. IV. 674. sz.).

62 RDES II. 249. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. V. 747. sz.); RDES II. 250. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. V. 750. sz.).

63 *super patronatu autem ecclesie sancte crucis de Lelez taliter inter se uniformiter retulerunt concordasse, quod dictus patronatus eiusdem ecclesie sancte crucis de Lelez in omnibus villis suis preter villam Eghazas Kapus in qua totum ius patronatus preter id quod in aliis villis ecclesie communiter haberent cum eisdem Donch et Ladislao filiis Thome fratribus ipsorum senioribus et suis heredibus communiter reliquissent et coram nobis reliquerunt iure perpetuo obtinendum salvis tamen iuribus dicte ecclesie sancte crucis de Lelez et prepositi eiusdem* – AO II. 454. (DL 40 566.) (Anjou-oklt. XIII. 679. sz.). Vö. *Körmendi T.*: i. m. (6. jz.) 52.: 18. jz.; *Valter Ilona*: Egyházashelyek és templomok a középkori Bodrogközben. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 8. (1969) 117. A kegyuraságot érintő rendelkezés más, a fent leírtaknak ellentmondó értelmezését ld. *Soós Elemér*: Adatok a leleszi prépostság történetéhez. I–II. Adalékok Zemplén-vármegye történetéhez 5. (1899) I. 78.

64 DL 104 915. (Anjou-oklt. XXXII. 904. sz.).

előző birtokosztályaikban nincs már külön rendelkezés a leleszi kegyuraságra vonatkozóan, így a Csapi (Eszenyi) és a Sztritei ág 1355. júliusi külön osztályában sem.⁶⁵

A két ág Leleszre vonatkozó jogigényét az 1354–1355. évi per szüntette meg véglegesen.⁶⁶ A jogvitát a király előtt Zólyomban megjelenő Sztritei László fia Tamás és Eszenyi Tamás fia János indította. A nemesek magukat a monostor „valódi kegyurainak” (*veri patroni*) mondták, ennek bizonyítására IV. László és I. Károly okleveleit is bemutatták. Tamás és János állítása nyomán I. Lajos, hogy kiderüljön, ki alapította és javadalmazta a leleszi egyházat – valamelyik uralkodó, a nemesek elődei, avagy valaki más –, és ebből kifolyólag kit illet a kegyuraság, a leleszi prépostot okleveleinek 1354. október 20-i bemutatására utasította. Erre végül csaknem egy év elteltével, 1355. október 6-án került sor a sűrű leleszi prépostváltásokra⁶⁷ és más indokokra hivatkozva elrendelt perhasztlások miatt. A határnapon mindkét fél – Tamás és János, illetve Péter leleszi prépost – személyesen járult a királyi jelenlét bírósága elé, ahol a felperesek 11 oklevelet mutattak be Szécsi Tamás országbírónak és bírótársainak, majd ítéletet kértek: IV. László öt év nélküli (3, 4, 5, 6, 7), I. Károly király 1320. április 6-i,⁶⁸ 1312. évi,⁶⁹ 1323. évi⁷⁰ és 1317. évi,⁷¹ Fülöp szepesi és újvári *comes* 1320. április 6-i,⁷² valamint a leleszi konvent 1283. évi oklevelét (2). Az alperes prépost a király két, 1342. október 1-jén,⁷³ továbbá 1348. december 13-án⁷⁴ kiadott oklevelét mutatta be. Az 1342. évi oklevél a monostor 1214. évi alapítólevelének uralkodói megerősítése volt, az 1348. évi pedig egy *prohibitoria*: a király, miután káplánjától, Balázs préposttól megtudta, hogy a Baksák a kegyuraság megszerzésére aspirálnak, aminek érdekében több káptalannal, konventtel és az ország bíráival okleveleket adattak ki, az egyház patrónusaként eltiltotta őket ettől.⁷⁵ Miután Szécsi Tamás ezt firtató kérdésére kiderült, hogy a felperesek elődei nem álltak

65 1355: *pretaxatas possessiones et porciones possessionarias, in dictis adequacione et diuisione memoratis partibus premissis modo devolutas, eadem partes cum vniuersis vtilitatibus et pertinentiis ipsarum ut pote [...] Patronatibus ecclesiarum et Capellarum, in eisdem constructarum, ac sub eisdem metis et Limitacionibus, necnon signis metalibus, sub quibus queque parcium, eisdem, ante presentem diuisionem Habuissent et possedissent, et in posterum Habere tenere et plenarie possidere valerent et possent* – Zichy II. 643.; 1355. jún. 29.: AO VI. 350–352.

66 DF 233 687. Kiadását ld. a tanulmány végén.

67 Vö. *Kumorovitz Bernát*: A leleszi prépostság tagjai és hiteleshelyi személyzete 1569-ig. In: *Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára (1134–1934). Fejezetek a magyar premonstreiek nyolcszáz éves múltjából. A Jászó-Premontrei Kanonokrend gödöllői konventje, [Gödöllő], 1934. 27.*

68 RDES II. 249. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. V. 747. sz.). A felsorolt Károly-kori oklevelek tartalmát ld. fentebb.

69 RDES I. 452. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. III. 417. sz.).

70 RDES II. 486. (Anjou-oklt. VII. 695. sz.).

71 RDES II. 137. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. IV. 674. sz.).

72 RDES II. 250. (tartalmi átírás alapján) (Anjou-oklt. V. 750. sz.).

73 DF 233 628. (CD IX/1. 54–55.: csak az átírókeret) (Anjou-oklt. XXVI. 516. sz.).

74 DL 104 915. (Anjou-oklt. XXXII. 904. sz.).

75 DL 104 915. (Anjou-oklt. XXXII. 904. sz.).

rokonságban a leleszi monostor alapítójával, Boleszló váci püspökkel, többek közt azzal érvelve, hogy sem Tamás és János, sem elődeik nem nyertek új adományt a birtokra, és/avagy⁷⁶ IV. László Károly által helyben hagyott adományát nem erősítették meg a királlyal, a felpereseket marasztalta el a perben. Egyúttal az ügyben való további pereskedéstől is eltiltotta őket.

A korábbi szakirodalomban olvasható, hogy 1362-ben a Baksák – mint patronusok – szerződést kötöttek a budai János mesterrel a leleszi egyház tornyának felépítésére.⁷⁷ A fentebbiekből azonban egyértelműen kiderül, hogy ekkor már nem a Baksák Lelesz kegyurai. Ezt igazolja a leleszi prépostság magánlevéltárában őrzött 1362. májusi 25-i kiadvány is, amely szerint Péter prépost – és nem a Baksák – állapodtak meg János budaváraljai kőfaragóval 200 forintban egy, a leleszi templomhoz építendő, 50 rőf magas, 6-6 rőf széles oldalfalú torony és a nyugati oldalon egy kapu (*hostium*) emeléséről.⁷⁸ Valójában 1355-ből és későbből – egyelőre – csak a királyi kegyuraságról árulkodó adatokat találunk. 1355 novemberében, amikor a prépost a bihari Micskét, Megyert és Hagymást akarta elcserélni a váradi püspökkel annak közelebb fekvő, szabolcsi Egyházaspátróh, Örpátróh, Bajul, illetve Dobokatelek nevű birtokaira, a cseréhez a királytól – minden bizonnyal annak kegyúri minőségében – előzetes engedélyt kért.⁷⁹ Ugyanígy tett a konvent 1358-ban, mielőtt a beregi Zápszoly (*Saptzul*) falu területén lévő szőlőjét elcserélte a lónyai nemesek Patak határában fekvő királyhegyi (*in districtu civitatis Pataak dicte et in monte Kyralhege dicto*) szőlőjével. Utóbbi ügylethez a lelesziek a premontrei rend magyarországi vizitátorának, István sági apátnak a hozzájárulását is kikérték.⁸⁰

A monostorral való rendelkezés hagyománya a Baksák körében ugyancsak erős lehetett, ha az 1355. évi elmarasztaló ítélet után még csaknem száz év elmúl-

76 Az „új adomány” fogalmának értelmezéseire ld. *Engel Pál*: Nagy Lajos ismeretlen adományreformja. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Vál., szerk., a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Osiris, Bp., 2003. 527–554.

77 Vö. *Körmendi T.*: i. m. (6. jz.) 52.: 18. jz.

78 DF 233 720.

79 *ex consensu et permissione incliti principis domini nostri dei gracia Lodovici regis Hungarie* – DF 233 688. Lelesz bihari birtokainak cseréjére, korábbi álláspontommal ellentétben, úgy vélem, sem ekkor, sem 1387-ben nem került sor (ekkor Micskét és Hagymást szándékoztak elcserélni a zempléni Vajdára), ahogy azt korábban leírtam. Vö. *Kovács Viktória*: A leleszi premontreiek szabolcai birtoklásának háttere. *Történelmi Szemle* 57. (2015) 275. Vö. *Bunyitay V.*: i. m. (9. jz.) II. 279., III. 263. Mivel egyik esetben sem (1355: DF 233 688.; 1387: CD X/1. 388., CD X/8. 222–223. = DF 233 971. = Zsigmondkori oklevéltár. I–XII. Összeáll. Mályusz Elemér et al. Akadémiai–MOL, Bp., 1951–2013. [A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II.: Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.; = ZsO] I. 23. sz.) egy független hiteleshely előtt kötött szerződésről van szó, hiszen tulajdonképpen mindkét iratban csak az egyik fél, ti. a leleszi „van jelen” aktívan, az oklevelek nem contractusok, csak afféle szándéknyilatkozatoknak tekinthetők, talán éppen a prépostok váradi küldötteinek készültek. Hogy a csere 1387-ben sem történt meg, megerősíti, hogy Lackfi István nádor 1388-ban kiadott ítéletlevelében – Garai Miklós nádor 1382-ben hozott, privilégiumba nem foglalt döntését megerősítve – Micskét a Garai Miklós oklevelében foglalt határok alatt a leleszi prépostnak és az egyház konventjének ítélte. DF 233 979.

80 DL 84 273.

tával is élt: az egyház kegyurasága és a prépostság adományozásának joga (*facultas collatio prepositure*) 1441-ben – ha csak rövid időre is – Csapi Imre fia Ákos hűsége és támogatása jutalmául, I. Ulászló adományából visszakerült a rokonsághoz.⁸¹ Az adománylevél sajnos nélkülözi a részleteket „a király elődeinek – udvari vitéze, Ákos által felmutatott – hiteles okleveleiről”, amelyek szerint a prépostság kegyúri jogait sokáig felmenői, köztük a monostor alapítói és javadalmazói (!) gyakorolták; Ákosnak ráadásul arról is sikerült meggyőznie Ulászlót, hogy a kegyuraság elődeinek a jogaik fenntartása terén mutatkozó érdektelensége miatt került annak idején, és volt egészen addig jogtalanul (*indebite*) királyi kézben.⁸² Mivel Csapi Ákos kijelentéseinek egy részét semmilyen általunk ismert, a rokonság birtokában lévő irat nem támaszthatta alá, különösen nem az 1355. évi, állításainak kategorikusan ellentmondó ítéletével, sokkal inkább egy (vagy több), az 1354–1355. évi pert követően, talán éppen erre az alkalomra készítettet oklevélen alapulhatott az „akció”. A Baksa rokonság leleszi patronátusa Ulászlóval együtt szállhatott végleg sírba; a kegyúri jogokat 1449-ben Hunyadi László „hivatalosan” is Pálóci Lászlónak adta,⁸³ ezzel a prépostság tartósan a Pálóciak védőszárnyai alá került, Lelesz patrónusai a középkor végéig a család tagjai, Imre, majd Antal és Mihály voltak.⁸⁴

81 DL 37 242 (12). Idézi: *Antonius Szirmay*: Notitia topographica politica inclyti comitatus Zempléniensis. Ed. Martinus Georgius Kovachich. Typ. Univ., Budae, 1803. 309. A rokonság név szerint felsorolt tagjai: István, Ákos carnalis frater, (Csapi) Miklós fia László, Csapi Pál fia Domonkos; (Sztritei) Domonkos fia László és Miklós, Sztritei János fia Tamás; (Szécsi) Jakab fia György és Szécsi (másik) Jakab fia Miklós; Agóci János fia Dénes és Agóci István fia György; (Szerdahelyi) Ferenc fia Miklós és Szerdahelyi János; Sóvári Sós György és István. DL 37 242 (12).

82 1441: ipsum Akus et fratres suos subscriptos ad patronatum ecclesie sancte crucis de Lelez et preposituram eiusdem ordinis premonstratensis per predecessores eorum, ut fertur fundate, pariter et dotate merum ius habere, ac progenitores ipsorum huiusmodi iuri patronatus dicte ecclesie in conferenda et disponenda, cui maluissent, preposituram eiusdem per plura tempora usos et gavisos fuisse, sed tandem ipsum ius patronatus ab eis per quosdam predecessores nostros reges Hungarie eisdem predecessoris ipsius Akus et fratrum suorum ad deffendum iura eorum tepidis occupatum et hucusque indebite tentum exitissime certitudinaliter comperimus – DL 37 242 (12).

83 Az oklevél „a modo in antea” kitétele alapján a kegyúri jogokat Pálóci László már az adománylevelet megelőzően is gyakorolhatta. Stiftsarchiv Geras, Urkunden (1188–1992) 1449. ápr. 18. http://monasterium.net/mom/AT-StiAGe/Urkunden/1449_IV_18/charter (utolsó letöltés: 2017. jan. 4.).

84 1466: DL 72 006.; 1473: DF 234 478.; 1505: DF 234 603. Szirmaynál Wagner alapján 1502-re keltezve. Vö. *Szirmay, A.*: i. m. (80. jz.) 309. Wagner azonban a helyes évi keletet adta meg. Vö. *Carolus Wagner*: Collectanea historiae ecclesiasticae Hungaricae. Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK), Kézirattár, Quart. Lat. 1108. fól. 63v; 1522: DF 258 561. Vö. 1519: *Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás–C. Tóth Norbert*: Németi Pál budai kanonok, majd bozóki prépost levelesládája. Magyar vonatkozású középkori oklevelek feltárása Morvaországban. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére. I–II.* Szerk. Bárány Attila–Dreska Gábor–Szovák Kornél. Bp.–Debrecen, 2014. I. 109.

Az esztergomi érsek leleszi joghatósága

A leleszi Szent Kereszt-egyház a 14. század végi – 16. századi (1389–1513) forrásokban az esztergomi érsek joghatósága alatt álló intézmények között szerepel.⁸⁵ Az Árpád- és az Anjou-korból származó források az érsekség joghatósága tekintetében a 14. századra, annak is a második felére engednek némi rálátást, azaz a királyi patronátus időszakára, miután a prépostság korábban, a fent leírtak alapján több mint fél évszázadon át, az 1280-as évektől a Károly-kor végéig magánkegyuraság alatt állt. Mindez arra utalhat, hogy az esztergomi érsek Lelesz feletti joghatóságát a királyi kegyuraság alapozta meg.⁸⁶

1348 körül Dörögdi Miklós egri püspök⁸⁷ pert indított a leleszi prépost ellen – egyebek közt – a monostor faluja, Lelesz tizedei miatt, amelyekre a megyéspüspök igényt formált. Balázs prépost a pert Avignonban a pápa elé vitte, de az egri püspök végül a Balázs mögé álló esztergomi és a kalocsai érsek kérésére lemondott a követeléseiről; a főpap Leleszt illetően gyakorlatilag elismerte a premontrei rendnek adott pápai kiváltságok közül a tizedmentességet és a prépostság *exemptióját*.⁸⁸ Utóbbin, véleményem szerint, jelen esetben, a premontreiek rendi kiváltságaival⁸⁹ összhangban, a rendes (magyar) egyházi hierarchia alóli kivétel értendő, nem pedig az érseki joghatóság alá tartozás. 1371-ben János leleszi prépost a Dörögdi Miklóst követő egri püspöktől, Szécsényi Mihálytól kapott nehezen visszautasítható meghívást a május 6–8-ára meghirdetett egri egyházmegyei zsinatra: a püspök a megjelenést egyházi büntetések (*sub penis suspensionis interdicti et excommunicationis*) és 7 marka bírság kilátásba helyezésével igyekezett ösztönözni.⁹⁰ Nem tudjuk, hogy a prépost végül elment-e a zsinatra, az azonban bizonyos, hogy az egri püspökök a későbbiekben is számítottak a leleszi prépost megjelenésére zsinataikon, mivel 1385-ben Kanizsai János egri püspök (1384–1387)⁹¹ ötfős küldöttsége érkezett Pálóci Domonkos préposthoz (1378–1404),⁹² aki kiközösítés terhe alatt 15 napot kapott arra, hogy megjelenjen előtte, és magyarázatot adjon rá, miért maradt távol a zsinatától.⁹³

Az egri püspök – valós, vélt vagy vágyott – joghatóságára utaló jelek után a 14. század végén, Kanizsai János érseksége idején (1387–1418)⁹⁴ jelentek meg az Esztergom joghatóságát, illetve jogigényét kimondó források. 1388-ban Zadeleni Márton császári közjegyző foglalta írásba Pál leleszi örkanonok Pálóci Domonkos prépost, a magyar premontrei rendtartomány vizitátora elleni, az egész magyaror-

85 1389, 1397, 1400, 1454, 1464, 1513: *Kiss G.*: i. m. (2. jz.) 179.

86 Vö. uo. 72.

87 Miklós 1330–1361 között volt Eger püspöke. *Engel Pál*: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. História–MTA TTI, Bp., 1996. I. 68.

88 1348: CD IX/1. 583–585. (a fejregesztában 1347. évi kelettel) (Anjou-oklt. XXXII. 493. sz.).

89 Ezeket III. Ince 1198. évi és IV. Márton 1281. évi kiváltságlevellei biztosították. Kiadásuk: *Oszvald F.*: i. m. (4. jz.) 236–237.

90 DF 233 840.

91 *Engel P.*: Archontológia i. m. (86. jz.) I. 68.

92 *Kumorovitz B.*: i. m. (66. jz.) 27.

93 DF 233 967.

94 *Engel P.*: Archontológia i. m. (86. jz.) I. 64.

szági premontrei rend nevében tett tiltakozását.⁹⁵ Pál szerint a prépost „tudatlanságában” (*ignorancia sui animi captus*) odáig ment, hogy Cikó István egri püspök ellen foganatosított fellebbezésében azt állította: a leleszi prépostok emberemlékezet óta az esztergomi érsek zsinatát látogatták, és soha nem vettek részt az egri püspökén. Holott valójában sem a püspök, sem az érsek zsinatára nem jártak, és ha a leírtakban igazság lenne (*si ita est*), Domonkos egyházát annak *exemptióját* feladva az érseknek rendelte volna alá. Ráadásul – az örkanonok állítása szerint – a prépost nem állt el fellebbezésétől, ami ellen sem ő, sem a rend nem tudott jogi úton fellépni a vizitátor fenyegetései miatt.⁹⁶ A következő évben Kanizsai János érsek a prépost panaszára avatkozott be annak az egri püspökkel kialakult konfliktusába, amennyiben elrendelte a pataki plébánosnak, hogy szentelt olajat és krizmát juttasson a prépostnak, miután az egri püspök ezt megtagadta tőle. Utóbbi cselekedetével az egri püspök – az esztergomi érsek interpretációjában – az egyháznak közvetlenül alávetett (*nobis immedietate subiectus*) leleszi prépostot az érseki joghatósággal ellenkező dolgokra akarta kényszeríteni (*ad aliqua nostre iurisdictioni contraria vellet coartare*).⁹⁷

A „valódi”, „gyakorlati” joghatósági viták mindazonáltal Eger és Lelesz, és nem Eger és Esztergom között folyhattak a 14. század második felében. Erre éppen Kanizsai János esztergomi érsek IX. Bonifác pápához írt, erősen elragadtatott hangvételű, 1399. évi fellebbezőlevele világít rá. Az érsek ugyanis megelégedte a leleszi prépost, Pálóci Domonkos és pomázi Cikó István egri püspök (1387–1399)⁹⁸ közötti újabb és újabb, pápai ügyhallgatók előtt lefolytatott joghatósági vitákat. Leginkább azonban amiatt neheztelt, hogy a felek a kérdésben a feje felett pereskednek, holott, amint azt levelében négyszer (!) is hangsúlyozta, Lelesz Esztergomnak van alávetve. Az érsek végül az Apostoli Székhez fellebbezett a két egyház ellen, egyúttal sürgetően kérte, hogy a periratokat (*apostolos*) mihamarabb (*instante, instantius et instantissime*) juttassák el hozzá. A két fél között – mint írja – „jelenleg is per van függőben Rómában”.⁹⁹ A fellebbezőlevelével azért különösen értékes, mert belőle az érsek tolmácsolásában megismerhetjük a felek törekvéseit és többé-kevésbé hivatkozási alapjait is. Kanizsai János elmondása szerint Pálóci Domonkos joggatlanul – egyébként a premontreiek rendi kiváltságainak megfelelően¹⁰⁰ – azt állította, hogy felette, hasonlóan a többi premontrei egyházhoz, kizárólag a pápának van joghatósága, a püspököknek és az érsekeknek nincs. Cikó István álláspontja szerint a monostor lelkiekben mindig is az egri püspökségnek volt alávetve: a lelesziek a püspöktől kapták az egyházi szentségeket, és zsinatra is oda kell menniük. Az érsek ezzel szemben amellett érvelt, hogy nem csak Lelesz és prépostja, de az összes többi magyarországi premontrei monostor is – akár az egyházmegyéjében vannak, akár nem – neki tartozik engedelmességgel, és az ő lelki joghatósága alatt áll: ennek jeléül az egyházi szent-

95 DF 233 972. Regesztája: *Wagner, C.*: i. m. (84. jz.) fol. 54r.

96 Uo.

97 1389: DF 233 981.

98 *Engel P.*: *Archontológia* i. m. (86. jz.) I. 68.

99 CD X/2. 685–691.

100 Vö. 88. jz.

ségeket már elődei idején is egyháztól kapták, és az érseki zsinatra jártak.¹⁰¹ Utóbbi állítás pikantériáját nem melleleg főleg az adja, hogy éppen a korábban az egri püspöki széket betöltő Kanizsai János (1384–1387)¹⁰² volt az, aki – ahogy arról fentebb már szó esett – Pálóci Domonkost 1385-ben felelősségre vonta azért, mert nem jelent meg az egyházmegyei zsinaton.¹⁰³

Az 1399. évi perből úgy tűnik, az esztergomi érsek Lelesz feletti joghatósága a 14. század legvégén még korántsem volt egyértelmű, hiába erősítette meg IX. Bonifác pápa 1389. november 14-i, Kanizsai érdekében – és nyilván sugalmazására – kiadott oklevelével egy sor másik egyház mellett¹⁰⁴ a leleszire nézve is az érseki *iurisdictionem* mint régi és megtartott szokást (*consuetudinem eandem, sicut ab olim laudabiliter introducta et ex tunc pacifice observata*).¹⁰⁵ A pápai oklevél érvelése szerint a felsorolt egyházak az érseki zsinatra szoktak járni, valamint a pápai legátusi *procuratiók*, a nunciusi *provisiók* és más adók rájuk eső részét is az érseknek szokták leróni.¹⁰⁶ A leleszi magánlevéltár iratai között történetesen az utóbbiaknak ellentmondókat találunk. Például Cudar Imre egri püspök 1379. november 18-i nyugtáját arról, hogy két pápai legátus, Páduai Bonaventura bíboros és a Szent Bertalan apátja (*abbas sancti Bartholi* [!]) taksája címén a leleszi prépost 8 forintot fizetett neki.¹⁰⁷ 1388-ban ugyanakkor Cíkó István egri püspök terhelt az egyházmegyéjére az egyházi javadalmak tizedei felének fejében Zsigmond király rendeletére kirótt 400 forint pápai adóból 14 forintot a leleszi prépostra.¹⁰⁸

A jogi akadályok a leleszi prépostság alávetése körül a pápa 1400. május 1-jén – minden bizonnyal szintén Kanizsai érdekében – kiadott oklevelével szűntek meg. IX. Bonifác ebben minden olyan oklevelet érvénytelenített, akár ő, akár elődei adták ki, ami a szövegében megnevezett egyházaknak,¹⁰⁹ így Lelesznek is, mentességet biztosított a mindenkori esztergomi érsek joghatósága alól. A pápa a felsorolt egyházakat lelki és világi javaikkal együtt felmentette a – nem esztergomi – érsekek, a püspökök és más rendes bírák „joghatósága, uralma, hatalma, alávetése és vizitációja alól” (*ab omni iurisdictione, dominio, potestate, subiectione et*

101 CD X/2. 685–687.

102 Engel P.: Archontológia i. m. (86. jz.) I. 68.

103 DF 233 967.

104 Ezek listáját ld. Kiss G.: i. m. (2. jz.) 178–182.

105 Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–VII. Bearb. Franz Zimmermann–Carl Werner–Gustav Gündisch. Hermannstadt–Köln–Wien–București, 1892–1991. (= UGDS) III. 254.

106 et quod praelati ac personae monasteriorum, praepositarum, decanatum et ecclesiarum praedictorum nullum alium praeter ipsum archiepiscopum in eorum superiorem habere et recognoscere et eidem archiepiscopo tamquam eorum immediato superiori et nulli alteri obedientiam et reverentiam debitas exhibere ac ad synodum eiusdem archiepiscopi, quoties illam per ipsum archiepiscopum celebrari contingeret, accedere et procurationibus legatorum ac provisionibus nunciorum sedis apostolicae persolvendis et aliis oneribus supportandis contributionem debitam facere consueverant – UGDS III. 254.

107 DF 233 920.

108 1388: DF 233 974. (hibásan: CD X/1. 458–459) (ZsO I. 833. sz.).

109 Ezek listáját ld. Kiss G.: i. m. (2. jz.) 178–182.

visitatione), és az esztergomi érsek védelme alá rendelte őket mint *exemptos immunes atque liberos* intézményeket.¹¹⁰

A leírtak alapján a Lelesz feletti joghatóságot a 14. század második felében nem kiforrott, statikus állapotként kell elképzelnünk, sőt a joghatóság alakulása még csak nem is határozottan egy irányba tartó folyamat volt. A helyzet, úgy tűnik, időről-időre megváltozott: a leleszi prépost, az egri püspök, az esztergomi érsek és a pápa mindenkori viszonyrendszerének és a szereplők aktuális érdekérvényesítő képességének függvénye lehetett. A 14. század második felében az esztergomi érsekek – elsősorban Kanizsai János – a monostor királyi kegyuraságára, a leleszi prépostok pedig rendjük kiváltságaira alapozhatták jogigényüket, míg az egri püspökök arra, hogy a prépostság egyházmegyéjük területén fekszik. A királyi patronátust és az elvileg ezen alapuló érseki joghatóságot ugyan *expressis verbis* még a leleszi egyház Esztergomnak való alávetettségét kényszeresen ismételtető Kanizsai János sem kapcsolta össze IX. Bonifác pápának címzett fellebbezésében, de vélhetően ezt takarják az érsek által általánosságban említett „régí és kipróbált szokások” (*de antiqua et hactenus approbata, ac inuiolabiliter obseruata consuetudine*), bár emellett János a premonstreiek – a rend szabadságait felsoroló pápai oklevelek alapján jogigényének homlokegyenest ellentmondó – reguláját is felemlítette állásponjtjának alátámasztására.¹¹¹

Az egri püspök és a leleszi prépost követeléseinek jogalapját végül IX. Bonifác 1400. évi oklevele szüntette meg, ami a leleszi premonstreie egyházat illetően az esztergomi érsek stabil joghatósága origójának tekinthető.¹¹²

Melléklet

1355. okt. 21.: DF 233 687

Szécsi Miklós országbíró a leleszi monostor kegyuraságát László fia Tamással és Tamás fia Jánossal szemben a királynak ítéli

Nos, comes Nicolaus de Zeech, iudex curie serenissimi principis domini Lodovici Dei gratia incliti regis Hungarie comitatusque de Turuch tenens honorem memorie commendantes tenore presentium significamus quibus expedit universis, quod cum Thomas filius Ladislai et Iohannes filius Thome de Zech ad regie maiestatis accedentes conspectum se veros patronos ecclesie de Lelez prefuisse et extitisse eidem domino nostro regi dixissent, ac super ipso patronatu litteras dominorum videlicet Ladislai et Karoli olym illustrium regum Hungarie felicium recordationum eidem regie serenitati in Zolyo, in loco venationis sue feria sexta proxima ante festum nativitatis virginis gloriose anno Domini

110 UGDS III. 252–253.

111 Vö. CD X/2. 686. Vö. 88. jz.

112 Vö. *Szirmay, A.*: i. m. (80. jz.) 309.

M^o CCC^o XL^{mo} quarto¹¹³ preteritum demonstrassent, ipsaque regalis benignitas de eo, utrum predicta ecclesia per priores predecessores suos illustres reges Hungarie vel predecessores dictorum nobilium aut aliquorum aliorum fundata existeret et dotata ex hocque patronatus eiusdem ecclesie ipsi domino nostro regi vel eisdem nobilibus magis deberet attinere, omnem certitudinem volens indagare, fideli suo preposito de Lelez, ut ipse vigesimo secundo die festi Beati Mychelii archangeli tunc venturo¹¹⁴ coram sua maiestate vel domina regina genitrice sua karissima compareret, et universa instrumenta ecclesie prenotate si que super fundatione et dotatione ac patronatu eiusdem haberet emanata deberet exhibere, ut ipsis visis matura deliberatione prehabita discernere valeret, an sua regalis maiestas vel ipsi nobiles existerent et esse deberent veri patroni ecclesie prenotate, firmiter precipiendo dedisset in mandatis; tandem ipso XX° secundo die festi Beati Mychelii archangeli occurrente, predictis partibus scilicet fratre Thoma preposito et dictis nobilibus personaliter coram ipso domino nostro rege constitutis, quia idem frater Thomas dicte ecclesie prepositus se in preposituram ecclesie tunc ex novo prefectum fore et de instrumentis eiusdem non esse informatum asseruisset, ideo exhibitionem dictorum instrumentorum ad octavas festi epiphaniarum Domini¹¹⁵ eadem regalis excellentia duxisset prorogandam, demum ipsis octavis festi epiphaniarum Domini occurrentibus, pretactis nobilibus personaliter coram prelibato domino nostro rege astantibus, quia frater Nicolaus custos pro Petro preposito dicte ecclesie de Lelez cum procuratoriis litteris conventus eiusdem loci comparendo eundem fratrem Petrum prepositum similiter tunc ex novo in ipsam preposituram advenisse et de instrumentis eiusdem ecclesie non esse informatum indicasset, ideo exhibitionem dictorum instrumentorum ad octavas diei cynerum tunc affuturas¹¹⁶ similiter ipsa regalis maiestas duxisset prorogandam, cumque ipsa instrumentalis exhibitio ex speciali mandato ipsius domini regis iuxta continentiam litterarum magnifici viri comitis Nicolai Druget condam iudicis curie regie predecessoris nostri pie memorie ab ipsis octavis diei cynerum ad octavas festi Beati Mychelii archangeli tunc venturas¹¹⁷ protelata extitisset, demum ipsis octavis festi Beati Mychelii archangeli occurrentibus, medioque tempore divino vocante iudicio ipso comite Nicolao Druget viam universe carnis ingresso faventeque salvatoris clementia ipso domino nostro rege honore prescripti iudicatus curie sue nostram personam sublimante nobis unacum venerabilibus in Christo patribus dominis Nicolao archiepiscopo Strigoniensis, locique eiusdem comite perpetuo, Nicolao Zagrabiensis aule regie vicecancellario, Stephano Nytriensis sacre theologie magistro ecclesiarum episcopis, et honorabilibus viris Dominico preposito ecclesie Sancte Thome martyris de promontorio Strigoniensi, vicario generali eiusdem domini Nicolai archiepiscopi, Gregorio custode doctore decretorum, Benedicto lectore ecclesie Waradiensis, magnificisque viris Nicolao regni Hungarie palatino et iudice Comanorum, Cykow magistro tavarnicorum regalium, Thoma filio Petri magistro ianitorum eiusdem domini nostri regis, Olyverio condam magistro tavarnicorum regalium nunc comite Zathmariensi et Maramorisiensi, Nicolao filio Petewch condam voyvada Transilvano ac magistris Iohanne filio Gyelety de Boymuch, Iohanne filio Alexandri de Gymus, castellanis

113 Az oklevélíró eltéveszti az évszámot, az irat belső kronológiája alapján az 1354. évnek kellene szerepelnie, ebben az esetben (1354) szeptember 5-e a *Marie nativitas* előtti péntek.

114 Okt. 20.

115 (1355.) jan. 13.

116 Febr. 26.

117 Okt. 6.

Stephano dicto Bubek comite Lyptoviensi, Mychele Rufo de Bykche vicepalatino, Nicolao de Debrew viceiudice nostro, Nicolao eiusdem domini palatini, Iacobo nostro, Petro domini Nicolai Konth voyvade et Laurentio eiusdem magistri Cykow prothonotariis et aliis quamplurimis regni nobilibus in nostra sede iudiciaria sedentibus causalesque processus quorumlibet coram nobis litigantium iusto deliberationis examine dimetientibus et unicuique iuxta sui processus qualitatem iuris fragrantium tribuentibus predicti Thomas filius Ladislai et Iohannes filius Thome de Zech actores personaliter ab una et ipse dominus Petrus prepos[itus ecclesie] de Lelez in causam attractus parte ex altera ad nostram personaliter accedentes presentiam primo et principaliter iidem Thomas filius Ladislai et Iohannes filius Thome de Zech volentes se patronos ipsius monasterii de Lelez preuisse et existere debere declarare, quasdam undecim litteras sub variis formis et sententiis diversis, ut in sequentibus declaramus, confectas, quinque videlicet domini Ladislai olym regis Hungarie felicis memorie, un[am] memorialem ac duas preposito et conventui de Lelez et iobagionibus ac populis ad idem monasterium de Lelez pertinentibus et similiter duas, unam scilicet comiti Benedicto filio Mortunus et alteram Bank iuveni domus sue per ipsum dominum Ladislaum regem transmissas et directas mandata sua regalia explicantes, annos tamen emanationis sue in se non habentes, necnon quatuor domini Karoli olym scepra regiminis Hungarie regni feliciter gubernantis, unam patentem in Themeswar in octavis festi Pasce Domini anno eiusdem M^o CCC^o XX^o¹¹⁸ et tres privilegiales, unam scilicet sub priori et antiquiori sigillo ipsius domini Karoli regis anno Domini M^o CCC^o duodecimo¹¹⁹ et aliam sub mediocri sigillo iamdicti domini Karoli regis in partibus Transalpinis casu deperdito anno Domini M^o CCC^o XX° tertio¹²⁰ eandem confirmantem ac quartam modo simili sub priori et antiquiori sigillo predicti domini Karoli regis anno Domini M^o CCC^o septimo decimo¹²¹ et unam conventus eiusdem monasterii Sancte Crucis de Lelez anno Domini M^o CC^o octuagesimo tertio, unam autem magistri Philippi comitis de Scepus et de Vywar in Themeswar in octavis festi Pasce anno Domini M^o CCC^o XX^o¹²² emanatas nostro iudiciario examini presentarunt. In quarum unius scilicet littere patentis ipsius domini Ladislai regis (4)¹²³ serie informabamur tali modo, quod licet patronatum monasterii de Lelez ipse dominus Ladislaus rex a comitibus Thoma et Baxa ac fratribus ipsorum filiis Symonis abstulerit, tamen ob merita fidelium servitorum filiorum eiusdem Symonis ipsum patronatum filiis dictis Symonis reddidisset et restituisset. Alia siquidem littera prelibati domini Ladislai regis (3) predicto comiti Benedicto transmissa inter cetera declarabat, quod licet ipse dominus Ladislaus rex patronatum predicti monasterii de Lelez propter petitionem et instantiam eiusdem comitis Benedicti mediantibus aliis litteris suis sibi contulerit, tamen quia patronatum ipsius monasterii comiti Thome filio Symonis fideli suo mediantibus litteris suis prioribus contulisset, propter ea apud eundem eo modo et ea plenitudine quemadmodum eidem primitus dinosceretur contulisse, voluisset conservare, ideo fidelitati ipsius comitis Benedicti firmiter precipiendo mandasset, quatenus visis predictis litteris suis res ipsius comitis Thome fidelis sui si quas in Lelez ratione patronatus ipsius monasterii abstulisset, sine dilatione et occasione aliqua redderet et restitueret ipsi

118 1320. ápr. 6.: RDES II. 249. (Anjou-oklt. V. 747. sz.).

119 1312: RDES I. 452. (Anjou-oklt. III. 417. sz.).

120 1323: DF 233 687. (RDES II. 486.) (Anjou-oklt. VII. 695. sz.).

121 1317: RDES II. 137. (Anjou-oklt. IV. 674. sz.).

122 1320. ápr. 6.: RDES II. 250. (Anjou-oklt. V. 750. sz.).

123 A vastaggal szedett számok az illető okleveleknek az *I. táblázat*ban adott számainak felelnek meg.

comiti Thome plene et integre. Tertia autem littera iamdicti domini Ladislai regis (5) predicto Bank iuveni domus sue directa inter cetera explicabat, quod quia dictus dominus Ladislaus rex patronatum monasterii de Lelez comitibus Boxa et Thome ac fratribus ipsorum filiis Symonis restituisset, precepisset fidelitati ipsius Bank firmiter, quatenus ipsum patronatum de Lelez filiis eiusdem Symonis relinqueret et resignaret de ipso patronatu se omnino retrahendo. In tenoribus vero aliarum duarum litterarum sepius nominati domini Ladislai regis (6, 7) inter cetera adinveniebatur, quod ipse dominus Ladislaus rex fidelibus suis preposito conventui iobagionibus et populis monasterii de Lelez firmiter precepisset, quatenus ipsum comitem Thomam et alios filios Symonis reverenter tanquam patronos eorum reciperet omnia iura servitia et debita consueta eisdem plenarie amministrando. Predicta autem littera eiusdem conventus de Lelez (2) inter cetera declarabat, quod ipse conventus et universi populi eiusdem monasterii de Lelez de precepto domini Ladislai illustris regis Hungarie ac de bona ipsorum voluntate virum ydoneum comitem Thomam filium comitis Symonis in patronatum dicti monasterii et in protectorem eorum recepissent specialem. In continentia vero litterarum patentium predicti domini Karoli regis inter cetera reperiebatur quod dictus dominus Karolus rex consideratis fidelitatibus et servitiis meritoriis¹²⁴ magistri Ladislai comitis de Zemlyn et magistri Danch filii Thome dilectorum et fidelium suorum petitionibusque ipsorum regio inclinatus cum favore forum, quod per magistrum Philippum comitem de Vyvar et de Scepus in preiudicium ipsorum et possessionis sive ecclesie de Lelez removendo in possessione sua Salomon vocata celebrari facere dixissent, et ipse dominus Karolus rex ex veridica relatione in dicta possessione Lelez celebrari cognovisset, ex benivolentia et permissione eiusdem magistri Philippi de possessione sua Salomon vocat[a] dictum forum removendo in sepedicta possessione Lelez eo iure ea amplitudine qua antiquitus celebraretur singulis septimanis feria secunda anuisset et concessisset perpetuo celebrandum. In litteris autem eiusdem magistri Philippi habebatur quod ipse universis castellanis comitibus officialibus et omnibus aliis in comitatibus de Vywar et de Zemlyn constitutis auctoritate domini sui regis firmiter dedisset in mandatis, quod ex speciali gratia et permissione domini regis et eiusdem magistri Philippi forum magistri Ladislai et Danch filiorum Thome de Lelez, quod feria secunda fieri consuevisset, ubique libere et absque omni impedimento ad eundem diem proclamari per loca fori publice permetterent, nec ipsum forum seu ad ipsum causa mercandi intrantes et euntes in aliquo presumpserent molestare. In tenore enim unius littere privilegialis predicti domini Karoli regis conspeximus haberi, quod cum ipse dominus Karolus rex anno Domini M^o CCC^o septimodecimo in expugnatione castri Kopoz condam palatini tunc infidelis sui Adryan vocati fuisset, ipsumque castrum divina anuente gratia iuxta suum votum et optatum optinisset, tandem ipso domino Karolo rege unacum prelati et baronibus regni sui in consilio consedentibus nobilis vir magister Danch filius Thome patronus ecclesie de Lelez vice et nomine prepositi ac conventus ipsius ecclesie ad ipsius domini Karoli regis accedens presentiam possessiones Myxe et Meger vocatas in comitatu Byhoriensi existentes item possessionem Penteklaka vocatam in comitatu Zarandyensi existentem in preiudicium dicte ecclesie potentialiter detentas usque tunc, sicut dixisset, cum instantia sibi restitui postulasset. Ipse igitur dominus Karolus rex, qui ex suscepti regiminis officio unum quemque in suo iure conservare et specialiter comodis ac utilitatibus ecclesiarum invigilare teneretur, petitionem ipsius magistri Danch iustam et honestam

124 Az oklevélben: *meritoris*.

cognoscens de consilio prelatorum et baronum regni sui supradictorum possessiones prenominate a detentoribus earum indebitis quibuslibet auferendo cum universis earundem utilitatibus sub certis metis et antiquis eo iure, quo ipsius ecclesie esse dinoscerentur et fuisse ab antiquo, restituisset eidem pacifice possidendas et habendas patronatui protectioni et conservationi¹²⁵ supradicti magistri Danch et Ladislai fratris eiusdem ac heredum eorundem tanquam patronorum easdem possessiones et alias ubique ipsius ecclesie existentes committendo. In tenore vero alterius privilegii sepiusdicti domini Karoli regis conspeximus haberi seriose, quod idem dominus Karolus rex consideratis fidelitatibus et servitorum meritis predictorum Ladislai et Danch magistrorum, que sibi in diversis negotiis et agendis suis oportunis cum fervore supreme fidelitatis alacriter et indefesse exhibuissent et inpendissent, ac specialiter cum Iohannes Nicolaus David et Ladislaus magistri filii Homodei condam palatini contra civitatem regiam Pathak et alios fideles suos ad spoliandum et ad destruendum ipsos venissent, iidem Ladislaus et Danch magistri tanquam viri militarii contra eosdem cum fidelibus eiusdem domini Karoli regis insurgentes predicta spolia omnino ab ipsis recepissent, ac pro aliis servitiis eorundem in eodem privilegio declaratis in aliqualem recompensationem ac sue regie dilectionis indicium donationem predicti domini Ladislai regis (1) Hungarie super predictum monasterium Lelez vocatum et patronatum ipsius¹²⁶ eidem comiti Thome factam ipsis Ladislao et Danch magistris ac per eos ipsorum heredibus et heredum suorum in posterum successoribus prout predictus comes Thomas per donationem regis supradicti predictum monasterium Lelez vocatum tenuisset habuisset et possedisset cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis universis dedisset donasset et contulisset ac confirmasset perpetuo et irrevocabiliter possidendum tenendum pariter et habendum. Continentia siquidem tertie littere privilegialis eiusdem domini Karoli regis inter cetera exprimebat, quod preassumptus dominus Karolus rex iustis et legitimis ac admissioni dignis predictorum Ladislai et Danch magistrorum filiorum Thome petitionibus de solite regie benignitatis gratia favorabiliter inclinatus tenorem eiusdem antiqui privilegii sui predictis litteris suis privilegialibus sub mediocri suo sigillo consignatis inseri faciendo ratificasset approbasset et acceptasset, idemque privilegium eidem Ladislao et Danch magistris appensione¹²⁷ sui sigilli novi et autentici valido patrocinio perpetuo valere confirmasset. Quarum litterarum exhibitionibus factis et perlectis continentiis earundem prefati Thomas filius Ladislai et Iohannes filius Thome de Zech super facto patronatus prelibati monasterii de Lelez ex parte eiusdem Petri prepositi per nos iudicium et iustitiam impertiri postularunt iure et iustitia regni requirente. In quarum contrarium prelibatus dominus Petrus prepositus de Lelez quasdam duas litteras patentes unam prelibati domini nostri Lodovici regis in Vysegrad feria tertia proxima post festum Beati Mychelis archangeli anno Domini M^o CCC^o XL^{mo} secundo,¹²⁸ litteras patentes preacti domini Karoli regis in Vysegrad in octavis festi Penthecostes anno Domini M^o CCC^o tricesimo quarto sub tertio et ultimo sigillo suo confectas, litteras privilegiales domini Andree olym illustris regis Hungarie felicis memorie anno ab incarnatione Domini M^o CC^o decimo quarto super fundatione et dotatione sepedicti monasterii de Lelez emanatas transscribentes et confirmantes et aliam Bude in festo Beate

125 Az oklevélben javítva *protectionem et conservationem*öl.

126 Az oklevélben *et nélkül patronatum ipsorum* szerepel.

127 Az oklevélben: *appensionem*.

128 1342. okt. 1.: DF 233 628. (CD IX/1. 54–55.: csak az átírókeret) (Anjou-oklt. XXVI. 516. sz.).

Lucie virginis et martyris anno Domini M^o CCC^o XL^{mo} octavo¹²⁹ emanatam nostro iudiciario conspectui curavit exhibere. In cuius quidem littere privilegialis tenore predicti domini Andree regis inter cetera vidimus contineri, quod ipse dominus Andreas rex ad instantiam fidelis sui Bolezlai Wacyensis episcopi, quia sue devotionis integritatem multis rerum concepisset [argumentis nolens tam preclare¹³⁰] benignitatis obsequia irremunerata relinquere vel dilui posse nubilo cuiusquam oblivionis testamenti ipsius seriem secundum, quam ipse de rebus suis tam mobilibus, quam immobilibus disposuisset, auctoritate regia censisset confirmandam, quia idem episcopus tempore dilecti fratris ipsius domini Andree regis Emerici regis cum ob regie celsitudinis ingratitude falsi sceleris penas subisset autenticum super serie predicti testamenti inclite recordationis patris sui bulla Bele regis insignitum in presentia ipsius domini Andree regis se pluribus amisisse edocuisset arg[umen]tis, idem igitur Bolezlaus Wacyensis ecclesie episcopus temporalibus eterna terrenis celestia casuris perhempniter mansura comparare desiderans universa predia sua cum libertinis servis et ancillis ratione hereditarie successionis ad se devoluta seu que ex munificentia regia vel principum regni collata dinoscerentur vel aliquo sibi emptiois titulo competere viderentur ecclesie Sancte Crucis et canonicis in ea sub titulo Premonstratensis ordinis in candido habitu deo militantibus, ut in eisdem litteris privilegialibus domini Andree regis notaretur, omnia devotius obtulisset. Hoc insuper ipse dominus Andreas rex ipso privilegio suo duxisset inserendum propter quandam dignum existimans cautelam, quod nullus ex hominibus in eodem privilegio memorandis cuiuslibet conditionis privilegio libertatis gloriatur cum nullis eorum preter quod in ipso privilegio esset annotatum beneficium manumissionis fuisset assecutus, nullus etiam eorum quos consanguineitatis gradus sibi redderet proximis alicuius rei gratia ex hiis qui in ipso privilegio notantur unquam liberum servum vel ancillam protestatus esset obtulisse, nec cuiquam eorum licet in prediis, terris, silvis, agriculturis, vineis, molendinis, piscaturis ullam sibi vindicare portionem, quia universa, que iuri suo quolibet modo competere viderentur libere et absque alicuius calumpniatione eidem ecclesie se protestatus esset obtulisse testimonioque totius regni eandem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis ut firma et stabilis perpetuis posset haberi temporibus Bele regi quarto filio dicti domini Andree regis, quem sibi adoptasset in filium quando ipsum de sacro fonte baptismatis elevasset, tam sibi, quam posteris suis sub regalis magnificentie protectionis uti regalem ecclesiam iure perpetuo contulisset possidendam. Contulisset igitur predictus episcopus predium, quod Lelez vocaretur, in quo situm esset monasterium, sibi a secundo rege Bela filio ducis Almi collatum, quando eum de sacro fonte baptismatis elevasset, cuius mete in eodem privilegio seriose continentur. Igitur, quia humana sepe violentia id, quod non posuit, tollit, et ubi non seminat, metit, idcirco perversis negotiis prudenter ipse dominus Andreas rex occurrens cum etatis sue negotia litterarum memorie commendasset, nam solet frequenter accidere, quod et ipsos iustitie testes de medio revelat interitus et a multis eradat oblivio que viderentur,¹³¹ unde ne qua posset in posterum super hiis que superius anotarentur oriri calumpnia, nec aliquis de progenie sepedicti Bolezlai Wacyensis episcopi vel quilibet alius donationem ab ipso sepedicte ecclesie factam presumendo attemptaret casu quolibet infringere, necnon confirmationi sue posset vel auderet in posterum obviare,

129 Eredetiájének fényképe: DL 104 915. Regesztája: Anjou-oklt. XXXII. 904. sz. alatt.

130 Kiegészítés az alapítólevél szövege alapján.

131 Az oklevélben: *videntur*.

predictas litteras auctoritate regia et subscriptione nobilium in eisdem litteris contentorum confirmando sigilli sui caractere pariter et auctoritate iussisset insigniri. In litteris vero predicti domini nostri Lodovici regis comperimus haberi seriose, quod quia ipse dominus noster rex et domina regina genitrix sua karissima religioso viro fratre Blasio preposito de Lelez capellano suo notificante intellexisset, quod quidam homines, specialiter homines de generatione Symonis in occulto atque palam conarentur se effici facere patronos ecclesie sue Sancte Crucis de Lelez et subintrare in eandem contra ius suum regium patronatus ecclesie sue memorate et ipsum patronatum minus debite niterentur usurpare, et super hoc se litteris quamplurimis in presentia plerumque capitulorum et conventuum ac iudicum regni more subreptivo emanari procuratis subfulcirent. Quia¹³² tamen patronatus ipsius ecclesie de Lelez ex antiquo iure ad suam regiam maiestatem pertineret, ipseque dominus rex eiusdem ecclesie verus et legitimus patronus existeret, ideo predictum prepositum et conventum pretacte ecclesie et eorum successores serie predictarum litterarum suarum inhibuisset, ne predictis hominibus cuilibet, specialiter hominibus generationis Symonis in patronatum ipsius ecclesie sue subintrare volentibus deberent consentire, predictos etiam homines universos super hoc quoquomodo satagentes et ipsum patronatum sibi vindicare et subintrare volentes, specialiter homines de dicta generatione Symonis se ab intromissione in ecclesiam memoratam et eiusdem patronatum similiter predictarum litterarum suarum tenore prohibuisset. Cumque revisis tenoribus predictarum litterarum per ipsum dominum Petrum prepositum exhibitarum, prenotatos Thomam filium Ladislai et Iohannem filium Thome de Zech super eo, si aliquo gradu et nexu affinitatis et proximitatis ipse dominus Bolezlaus episcopus Wacyensis fundator et dotator predicte ecclesie Sancte Crucis de Lelez ipsis et eorum predecessoribus attinuit, ac etiam de eo, si aliqua plura instrumenta preter preexhibita in facto patronatus predicte ecclesie de Lelez haberent confecta vel ne, ut nostro inest officio, legitime requisitos habuissemus, tandem ipsi Thomas filius Ladislai et Iohannes filius Thome sepefatum dominum Bolezlaum episcopum nulla proximitatis linea sibi et eorum predecessoribus attinuisse nulla etiam plura instrumenta preter preexhibita super premissis se habere sed solummodo vigoribus et virtutibus preexhibitarum litterarum eis patronatum dicti monasterii de Lelez pertinuisse et pertinere debere allegarunt.

Verum quia inter humane nature comoda nil dignius, nil felicius nilque salubrius, quam transitoria perpetuis caduca perhempnali stabilitate in celesti patria perdurantibus commutentur valet et potest reperiri seu adinveniri, predictusque dominus Bolezlaus episcopus ecclesie Wacyensis transitoria perpetuis et terrena celestibus commutare intendens et comparare cupiens atque voto salubri desiderans universa predia sua ratione hereditarie successionis ad se devoluta seu etiam que ex munificentia regia vel principum regni data et collata habuisset vel aliquo emptionis titulo ipsum contigisset ecclesie Sancte Crucis et canonicis in ea sub titulo Premonstratensis ordinis in candido habitu cunctorum salvatori devote iugiter militantibus et famulantibus libere et absque alicuius calumpnatione obtulisse, testimonioque totius regni eandem ecclesiam cum omnibus suis pertinentiis ut firma et stabilis perpetuis posset habere temporibus cum quodam predio suo quod Lelez vocaretur, in quo situm esset monasterium, sibi a secundo rege Bela filio ducis Almi, quando eum de sacro fonte baptismatis levando in filium adoptionis receperat et assumpserat perhempnali iure possidendam tenendam pariter et habendam dedisse donasse concessisse ac titulo testamentario legasse, preassumptusque dominus Andreas rex hoc attendens et

132 Az oklevélben: *quia*.

considerans, ut pie voluntatis desiderium et laudande difinitionis intentio ex eo merito esset adiuuanda curaque sollicitudini adhibenda ut ea que pro quiete religiose conversationis essent diffinita et ordinata nullatenus negligantur, sed potius regalibus subsidiis roborentur prudenter contra premissa occurrendo, ne qua posset in posterum super hiis que superius annotantur oriri calumpnia, ne aliquis de progenie sepedicti Bolezlai Wacyensis episcopi vel quilibet alius donationem ab ipso sepedicte ecclesie factam presumpendo attemptaret casu quolibet infringere, necnon confirmationi sue posset vel auderet in posterum obviare, predictam concessionem, traditionem, translationem, donationem et testamentariam legationem per ipsum dominum Bolezlaum episcopum ut est prehabitu salubriter f[actam] sigilli sui karactere pariter et auctoritate insigniri faciendo perpetua stabilitate confirmasse et roborasse;

demumque tempore procedente preassumptosque principes dominos Karolum et Lodovicum inclitos reges Hungarie sanctorum regum vestigia immitantes, que circa spiritualia et dei ecclesias in eis que deo cunctorum creatori ac gloriose virgini matri eiu[s], a quibus universa gens karactere christianitatis insignita, sue salutis prestolatur¹³³ exordium iugiter et devote famulantes, curam gerentes specialem salubriterque eisdem providentes, videlicet primo eundem dominum Karolum regem sub impressione tertii et ultimi sigilli sui predictum privilegium domini Andree regis cum toto suo tenore confirmasse, postremo autem iamdictum dominum Lodovicum regem litteras paternas videlicet ipsius domini Karoli regis modo simili perpetuo valere confirmasse, prescriptum etiam dominum Lodovicum regem eo, quod verum et legitimum patronum dicti monasterii de Lelez se existere agnovisset, prenotatum Blasium prepositum et conventum pretacte ecclesie et eorum successores, ne hominibus cuilibet, specialiter hominibus generationis Symonis in patronatum ipsius ecclesie sue regalis excellentie subintrare volentibus et se effici facere patronos ipsius ecclesie Sancte Crucis de Lelez contra ius suum regium patronatus memorate ecclesie et ipsum patronatum minus debite usurpare attemptantibus consentire deberent prohibuisse, universos etiam homines super hoc quoquomodo satagentes et ipsum patronatum sibi vindicare et subintrare volentes, specialiter homines de dicta generatione Symonis se ab intromissione in ecclesiam memoratam et eiusdem patronatum modo simili inhibuisse ex serie premissarum litterarum reperiebantur; predictique Thomas filius Ladislai et Iohannes filius Thome nullum efficac documentum, quo mediante ipsum patronatum ecclesie Sancte Crucis de Lelez ipsorum et predecessorum eorum prefuis[se] valerent comprobare exhibebant, ac nullo documento litterali alicuius regis Hungarie partonatum predicte ecclesie de Lelez ipsis aut eorum predecessoribus titulo nove donationis collatum esse et fuisse declarabant, nec etiam temporibus successivis declarare assumpmebant, sed tantummodo exhibitionibus predictarum litterarum domini Ladislai regis in legationibus tr[ansm]issarum et privilegialium domini Karoli regis sub priori ac etiam posteriori sigillis suis emanatarum easdem litteras domini Ladislai regis confirmantium; predictum patronatum ipsius monasterii ecclesie Sancte Crucis de Lelez per ipsum dominum Bolezlaum episcopum Vacyensem ipsi domino Bele regi et per consequens suis posteris, ut est premissum, regno et sacre corone feliciter presidentibus atque succedentibus omni fraude prorsus remota perpetuo datum et testamentaliter legatum ipsi pertinere debere referebant et suo iuri vindicare ac toto nisu in suum ius convertere. Quod tamen de iure minime facere poterant nitebantur habere et optinere posse, nec etiam

133 Az oklevélben: *prestulatur*.

ipse dominus Karolus rex in preiudicium ipsius domini nostri Lodovici filii sui nunc divina suffragante gratia scepra regiminis Hungarie regni feliciter gubernantis prenotatum patronatum eiusdem monasterii de Lelez iuri regio perpetuo deputatum et testamentaliter legatum cuiquam a se alienare valuisse et potuisse unicuique veritatem intuenti cernebantur, ideo de predictorum prelatorum baronum et nobilium regni nobiscum adherentium iuridico et maturo consulti consilio prenotatum patronatum ipsius monasterii ecclesie Sancte Crucis de Lelez iure et legitime pertinere agnoscences eidem regie maiestati et suis posteritatibus universis sacre corone et regno, ut est prehabitum, feliciter presidentibus atque succedentibus prelibato domino nostro Lodovico regi et suis heredibus premissum patronatum ipsius monasterii Sancte Crucis de Lelez et per consequens dicto domino Petro preposito ipsum monasterium cum suis utilitatibus et utilitatum integritatibus eo iure et ea plenitudine prout eis pertinere dinoscitur adiudicavimus et commissimus perpetuo et irrevocabiliter possidendum tenendum et habendum eisdemque Thome filio Ladislai et Iohanni filio Thome perpetue taciturnitatis silentium imponentes ab eodem. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum in Vysegrad sedecimo die octavarum festi Beati Mychelii archangeli predictarum anno Domini M^o CCC^o quinquagesimo quinto.

VIKTÓRIA KOVÁCS
THE PATRONS OF LELESZ

Based on a number of hitherto unused sources, the present paper outlines the history of patronage over the Premonstratensian priory of Lelesz from its foundation until the end of the Middle Ages. It seeks to answer the question of what foundations the authority of the archbishop of Esztergom was based on, and when was it effectively extended over this church in the diocese of Eger, which was founded by another prelate, and had been mostly subjected to private patronage until the middle of the 14th century. The annex contains the publication of the judicial decision which, in 1355, annulled the claim to the patronage over Lelesz of the Eszenyi and Sztritei branches of the Baksa kin, who had thus far regarded the monastery as a kind of „family church”.

Kovács Viktória (Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport)

CONTENTS

STUDIES

- Máté Kitanics–Erika Hancz–Tamás Tóth–Norbert Pap:
The Problem of Ottoman Antecedents to the Shrine of Turbék 1
- Ákos Kárbin: The Austro–Hungarian Bank
and the Antecedents of the Currency Reform in 1892 19
- Péter Vámos: Friendly Aid and Self-Reliance.
The Hungarian Geophysical Expedition in China, 1956–1962 47

WORKSHOP

- Judit Csákó: Chancellery and History Writing in 14th-Century Hungary.
A Survey of Research History 77
- Viktória Kovács: The Patrons of Lelesz 103
- János Rada: The Rhetoric of *Kulturkampf* and Protestantism in Hungarian Pamphlets 129
- Dávid Turbucz: The Image of Piłsudski in Interwar Hungary 145

REVIEW ARTICLE 163

COMMEMORATION 173

E számunk szerzői

BORHI LÁSZLÓ, az MTA doktora, tud. tanácsadó (MTA BTK TTI) • CSÁKÓ JUDIT PhD, tud. segédmunkatárs (MTA BTK TTI) • GÖZSY ZOLTÁN PhD, tszv. egy. docens (PTE) • HANCZ ERIKA, tud. segédmunkatárs (PTE) • KÁRBIN ÁKOS PhD, csoportvezető főlevéltáros (VERITAS Történetkutató Intézet) • KITANICS MÁTÉ PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • KOVÁCS VIKTÓRIA, tud. segédmunkatárs (MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport) • PAP NORBERT PhD, tszv. egy. docens (PTE) • RADA JÁNOS egy. tanársegéd (Miskolci Egyetem) • TÓTH TAMÁS PhD, geofizikus (Geomega Kft.) • TURBUCZ DÁVID PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • VARGA SZABOLCS PhD, főiskolai tanár (Pécsi Hittudományi Főiskola) • VÁMOS PÉTER, a nyelv tudomány (orientalisztika) kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
PTE = Pécsi Tudományegyetem

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható